

IQ Mundus Inteligibilis'te midir, Mundus Sensibilis'te midir? Yoksa
Yok mudur?

"I am coming"¹ İngilizce "geliyorum," anlamına gelir ve sözcüğü sözcüğüne "ben gelişim" biçiminde çevrilebilir. "I come"² ise, İngilizce, "gelirim,"dir. Almancada ise ikisi arasında bir ayrım yoktur: Her ikisinin karşılığı da "Ich komme"³dir. Yani, Almancada şimdiki ve geniş zaman arasında bir fark yoktur. İngilizcede, bir de, sözcüğü sözcüğüne "ben gelişe gidişim," olarak çevrilebilecek "geleceğim"/"gelmek üzereyim," anlamında "I am going to come"⁴ da bulunur.

"Bütün köpekler iki kulaklıdır. Fadıl iki kulaklıdır. O hâlde, Fadıl köpektir." çıkarsaması geçerli midir? Çıkarsamanın geçerli olup olmaması, bu çıkarsamanın uygun düştüğü, soyut biçimsel çıkarsamanın ya da çıkarsama biçiminin geçerli kabul edilip edilmediğine bağlıdır. Sözü geçen çıkarsamadan soyutlama yapıp, daha genel bir biçimde ifade edildiğinde, y bir cins isim, A bir özel isim ve z bir sıfatken, "Bütün y'ler z'dir. A z'dir. O hâlde, A y'dir." biçimindeki çıkarsama biçimine ulaşılır. Aristoteles'in derlediğinden esinlenen bir mantığa göre bu çıkarsama biçimi geçerli değildir, dolayısıyla "Bütün köpekler iki kulaklıdır. Fadıl iki kulaklıdır. O hâlde, Fadıl köpektir." geçerli bir çıkarsama değildir. Hâlbuki, "Bütün y'ler z'dir. A bir y'dir. O hâlde, A z'dir." yine, Aristoteles'in derlediğinden esinlenen bir mantığa göre geçerli bir çıkarsama biçimidir, dolayısıyla "Bütün köpekler iki kulaklıdır. Karabaş bir köpektir. O hâlde, Karabaş iki kulaklıdır." geçerli bir çıkarsamadır. Dikkat edilmelidir ki bunlar Türkçe çıkarsama biçimleridir.

Aynı kökten gelen iki dil olan Almanca ve İngilizce için dilde içkin olan zaman kavrayışı bu denli farklı oluyorsa, her dil için özel bir mantık olması gerekmez mi? Açıkçası gerekir. Hâl böyleyken, bu durumu görmezlikten gelerek, simgesel mantık geliştirilmiştir. Bu mantık ne kadar dillerden bağımsız olduğu ileri sürülse bile, biraz eski Yunanca, biraz Latince, biraz da İngilizcede karşılaşılan sorunlardan türemiştir. Böyle olmakla birlikte, Almanca ve Türkçeye uymaması bir yana, bir yandan İngilizcede karşılaşılan tümcelerin bir çoğunu karşılamakta yetersiz, diğer yandan da "I am going to come" gibi birçok İngilizce tümcenin parçalanıp incelenmesini yani çözümlenmesini olanaksızlaştıran bir mantıktır simgesel mantık.

Türkçe felsefi, bilimsel ve diğer yazın kendi gelişiminden sürekli koparak, çeviri yoluyla

IQ Mundus Inteligibilis'te midir, Mundus Sensibilis'te midir? Yoksa
Yok mudur?

tekrar tekrar oluşur. Bu, nesiller (yoksa, "kuşaklar" mı demek gerekirdi?) arasında kopukluk doğmasına, nesillerin sık sık öncesizlik, köksüzlük hissi yaşamasına yaramakla kalmaz, Türkçe yazının Türkçe düşünemeyenlerin yazılarıyla kaynamasına da vesile olur. Yani düşündükleri çocuklukta oynadıkları oyunlardan, ilk gençlikteki duygu karmaşalarından, sevgililerine okudukları şiirlerden, alışveriş yaparken yaşadıklarından farklı bir dünyaya ilişkindir: "Sıradan" değildir. Örneğin "varlık, oluş, varoluş, varolan" İngilizce "being, becoming, existance, existing", Almanca "Sein, Werden, Dasein/Existenz/Vorhandensein, existent/vorhanden" sözcüklerini karşılamak için kullanılır. Bir İngiliz bakkal "being"i nasıl kullanıyorsa, Bertrand Russel da öyle kullanır. Bir Alman banka bekçisi "vorhanden"ı ya da "Dasein"ı nasıl kullanıyorsa, Heidegger de öyle kullanır. Bu "doğru, uygun, iyi olan Türkün yaptığı değil, Almanın, İngilizin yaptığıdır," anlamına gelmez; yalnızca, bunların yaptıkları farklı farklıdır. "Felsefeyle/bilimle uğraşıyorum," diyen bir Türk, genellikle, "I am dealing with philosophy/sciences," diyen bir İngilizle aynı şeyi yapmamaktadır. "Hangisinin yaptığı doğrudur?" diye düşünmek de boşunadır. İngilizce daha oluşmadan, Türkiye'de şimdikiyle benzer biçimde felsefe yapıldığı düşünülürse, her ne kadar köksüz olduğu hissinde olsa da, daha eski bir geleneği bulunan Türktür. Burada düşünmenin akışını başka bir yöne çevirmemek için, sermaye durakladığında, yani değer artan değer olamayıp zenginlik kaldığında, sürekli, hâlihazırdaki zenginlerin ekabirleşip zenginliklerinin sönmesi ve sonradan görmelerin ortaya çıkıp ellerindeki değeri artırıp zenginleşmesi biçimindeki kapitalizm-sonrası bir gidişata koşut olarak dilin —sürekli sönüp giden, unutilan— eski ve —parlayıp, geçmişten değil dışarıdan beslenerek beliren— yeni olarak ikililiği biçimindeki bir görünümün bulunduğu dikkat çekilmekle yetinilebilir.

İngilizce bir sözlükte idealizmde öne sürülenin

that the real is of the nature of thought or ideas, or that the object of external perception consists of ideas

<gerçeğin düşünce ya da düşün doğasında olduğu ya da dışsal algıların düşünlerden oluştuğu>

IQ Mundus Inteligibilis'te midir, Mundus Sensibilis'te midir? Yoksa
Yok mudur?

olduğu, Almanca bir sözlükte ise idealizmin

philosophische Anschauung, die die Welt u. das Sein als Idee, Geist, Vernunft,
Bewusstsein bestimmt u. die Materie als deren Erscheinungsform versteht
<dünyayı ve olmayı düşün, ruh, us, bilinç olarak belirleyen ve maddeyi onların görünüş
biçimi olarak anlayan felsefi görüş>

olduğu yazmaktadır. İdealizm, Türkçe, “varlığı insan düşüncesinin kurduğunu kabul eden
öğretilerin genel adı” olarak sunulur. Bir Alman idealisti olan Hegel'in düşüncesinin amuda
kalkmış materyalizm olarak görüldüğü olmuştur, varlığı insan düşüncesinin kurduğunu ileri
süren bir öğretilerse olsa olsa düzelmiş, ayakları üzerinde duran bir materyalizm olabilir.
Bunun Türkçe ileri sürülmesi kafa karıştırıcıdır, çünkü varlık sözcüğünün sıradan kullanılışı
“Being”-“Sein”ı karşılamaz. “Varlık” “gerçek” (reality, Realität/Wirklichkeit) gibi kullanılır.
Bir de çağrışımı gözönüne alındığında, nasıl ki demlik dem olanı barındırıyorsa, varlık da var
olanı barındırır. Yani “varlık” sözcüğünün yaygın kullanımı Türkçe felsefe yazınında
kullanılan “varlık”tan çok “varoluş” ile karşılanır.

Şu anda karşımda saksı olduğunu düşündüğüm bir oluş bulunuyor. Yakından bakıldığında
açık kahverengi bir saksı için söylenebileceklerle uyuşmayan bu oluş saksı olamaz.⁵ “Burada
saksı var,” demek yerine “buradaki oluşu saksı olarak düşünüyorum” demek ya da her
“burada şu var” denildiğinde “buradaki şu olarak düşünülüyor,” diye anlaşılması ve buna
uygun bir mantığın geliştirilmesi önerilebilir. İdealizm bu değildir, saksı olarak
düşündüğümün gerçek olmayacağını, tek gerçekliğin düşüncemin kendisi olduğunun ileri
sürülmesidir.

Başta simgesel mantık olmak üzere, Aritoteles'ten esinlenen mantıkların, hiç bir dile uygun
olmamasının yanı sıra, temel başka bir sorunu daha vardır: Yapısalcı ya da mekanik usdan
başkasına olanak tanımaz. Bu usa dayanarak, “gerçek ussaldır” denirse, pratikte kaçınılmaz
olarak idealizmin batağına saplanılacaktır. Yapı parçalardan oluşur, mekanizma da. Bu
parçalar uzayda yer kaplayan, daha fazla parçalanamaz, zaman içinde nitelikleri değişmez

IQ Mundus Inteligibilis'te midir, Mundus Sensibilis'te midir? Yoksa
Yok mudur?

atomlardır ya da atomlardan oluşmuştur. Yapıda atomların görelî konumu sabittir; değişirse yapı da değişir. Mekanizmada atomlar hareketlidir; ancak atomların görelî konumları atomik zaman parçacıkları olan anlardan her birinde sabittir; zaman mekanlaştırılmış gibidir. Bu mekanlaştırılmış zaman da yeni bir mekansal boyut olarak alındığında mekanizma yapılaşır. Atomlara ya da atomik zaman parçacıkları olarak anlara henüz ulaşılmış değildir ve ulaşılacağı da düşünülemezdir. Dolayısıyla, gerçek, bir yapı ya da mekanizma olarak tutarlı biçimde kavranamaz.⁶

Yapısalcı ya da mekanik usun yanı sıra, tüm bilimler için geçerli olmakla birlikte özellikle toplumsal ve beşerî bilimlerde kendini hissettiren bir garabet bulunmaktadır. Dilsel alışkanlıklar ya da bilimlerle uğraşanların kendi tasarımı olmanın ötesine geçmeyecek "ortalama insan"ın dilsel kabulleri usu temellendirebilmektedir.⁷ Bir çıkarsamanın doğruluğu alışkanlıkla belirlenebilir. Bu da kendi mantığına ve bağlı olarak usuna varır. Örneğin, Nietzsche *Jenseits von Gut und Böse*'nin 17. maddesinde

Man schliesst hier nach der grammatischen Gewohnheit "Denken ist eine Thätigkeit, zu jeder Thätigkeit gehört Einer, der thätig ist, folglich -".

<Burada dilbilgisel alışkanlıkla "düşünme bir fiildir, her fiile fail olan biri aittir, o hâlde..." çıkarsaması yapılmıştır.>

yazmış. Bu dilsel kötü alışkanlık yapısalcı ya da mekanik usa eklemlendiğinde, toplumsal ve beşerî bilimlerin temel gnosisi olan özne, toplumsal yapının ya da mekanizmanın atomu olarak sahneye çıkar. Yapı ya da mekanizma olarak toplum yaşananla tutarsızdır. Dolayısıyla toplumsal yapıdan ya da mekanizmadan söz etmek ve sembolik mantık kurallarına uygun çıkarsamalar düşünmek mümkündür; ama bunlarla yaşananın kavranması çelişkisiz olamaz ve bu durumlarda kafa karışıklığına yorulan çelişki gnosisle zihinden saklanabilir.

Dil ve ona bağlı olarak o dildeki mantık ya da mantıklar ve bunlara bağlı olarak us, Türkçede de açıkça görülebileceği üzere, toplumsal ürünlerdir. Eleştirisi ne denli mantık abideleri,

IQ Mundus Inteligibilis'te midir, Mundus Sensibilis'te midir? Yoksa
Yok mudur?

ussallık abideleri olduğu üzerine değil, toplumsal ürünler olarak yapılmalıdır. Egemenlik ilişkilerinin bulunduğu sınıflı toplumlarda us egemenlik ilişkilerinden bağımsız değildir. Bu yüzden uslar ne denli yetersiz olursa olsun (günlük yaşamdaki anlamıyla) varlıklarını sürdürürler. Gnosislerde, zaman kavrayışında ya da özne kullanımının zorunluluğunda ortaya çıktığı gibi dilin getirdiği çarpıklaşmalardan, idealizmi zorunlu kılan mantıktan arınmış bir usun ve bunun aşılması olarak düşünmenin egemenlik ilişkilerinden arınmış bir toplumda kendiliğinden oluşacağı beklenebilir. Ancak nasıl ki, yalnızca inorganik maddelerin bulunduğu bir dünyadan organik maddelerin organizmalar tarafından üretildiği bir dünyaya geçişte, organizmalar tarafından üretilmemiş organik maddeler oluşmuş ve organizmaların gelişimini olanaklılaştırmışsa, bu tür bir usun ve düşünmenin henüz sınıflı olan toplumlarda gelişmesi olasıdır ve egemensiz bir dünyanın habercisidir.

Notlar

1. "Ay em kaming," olarak okunabilir.
2. "Ay kam," olarak okunabilir.
3. "İh komme," olarak okunabilir.
4. "Ay em going tu kam," olarak okunabilir.
5. Önce bu saksı diye düşünülenin bir anlık olmadığını, sonra da bunun nasıl bir oluş olduğunu düşünelim. Bu an bu saksı yoksa, aslında dünyadaki ve dolayısıyla evrendeki her şey etkilenir. Yani bu an burada saksının olmasıyla olmaması durumlarında her şey başka başka olacaktır. En az bir özelliği ortadan kalkacaktır: Bu saksıya olan uzaklıkları. Bunun dışında her şey için sayısız değişiklik yaşanacaktır. Ancak durum bununla da sınırlı kalmaz. Tüm geçmiş değişecektir. Burada bu an bu saksının bulunmasına varacak bir geçmiş yaşanacaktır. Saksı plastik; bu plastiğin işlenmemiş olması gerekir. Plastiğin ham maddelerinden biri petrol. Bu petrolün çıkarılmamış olması gerekir. Petrol eski orman artığı. Bu ormanın bu saksının yapımında kullanılacak petrole dönüşecek olan kısmının bulunmaması gerekir. Ve bu böyle tüm geçmişi değiştirir. Yalnız geçmiş mi değişir? Burada bu an bu saksı olmasaydı gelecek de farklı olacaktı. Salt determinist ve

IQ Mundus Inteligibilis'te midir, Mundus Sensibilis'te midir? Yoksa
Yok mudur?

mekanik bir dünyada bile yaşasak, bu saksının burada bu an olmaması tasarlanamayacak denli karmaşık biçimde bütün zamanlarda bütün yerlerde bulunanları etkileyecektir. Olmaysa her şeyden soyutlanarak mekansız ve zamansız olarak düşünülür. Onun, bir bütün olarak özü olarak adlandırılan, değişmez özellikleri vardır. "Bu saksı" olarak düşündüğüm, Türkçeye uygun olmayan simgesel mantığa uygun biçimde söylenirse "saksı olma değildir", yani saksı olamaz. Şu anda saksı diye düşündüğümün açık kahverengi olduğunu, bir boşluk değil doluluk olduğunu, her şeyin yerli yerinde durduğunu, hiç bir şeyin hareket etmediğini de düşünüyorum. Bu durumda "Burada saksı var, ve saksı açık kahverengidir, doluluktur, onu oluşturanlar neyse durağandır." diyebilirim. Ancak "Saksıda açık kahverengi olan bir şey var mı?" diye daha yakından baktığımızda, fizik ve kimyaya göre, renkleri konusunda pek de bir şey söylenemeyecek atomları görürüz. Ayrıca bu atomlar oldukları yerde durmamakta sürekli devinim durumundadır. Ancak daha yakından bakınca, yine fizik ve kimyaya göre, atomlar kendi başına doluluk ve sabitlik içermemektedir; içlerinde atom parçacıkları vardır, bunlar durmadan hareket hâlinindedir ve atom kütlelerini oluşturan bu parçacıklar atomun yokumsanacak denli küçük bir hacmini kaplamaktadırlar. Bu yokumsanacak kadar küçük hacmi bir yana bırakırsak, atom büyük bir boşluktur. Bu demek ki, saksı, yer yer atom parçacıkları olsa bile, büyük bir boşluktur. Atom parçacıklarının ne olduğunu bilmiyoruz. Bir zamanlar atom için yaptığımız nitelermeyi onlara da yakıştırıp durağanlık içeren bir doluluk olarak düşünebiliriz; ancak bunun hiç bir temeli yoktur. Bu oluş açık kahverengi saksı olamaz, ancak açık kahverengi saksı olduğunu düşünürüz.

6. Burada, örneğin, doğal sayılardan yola çıkıp, nokta ve sonsuz gibi tanımları çelişik kavramlara dayanarak tüm matematiği kurgulamak yerine, gerçek sayılardan çıkarak, "nokta"nın ya da "sonsuz"un sözünü bile etmeden aralıkları kapsayan aralıklar ile matematiğin yeniden temellendirilmesi önerilebilir, bu arada buna uygun bir mantığın da gelişeceği beklenebilir. Bu konuda ayrıntılı bir eleştiri [Kök İki Var Mıydı? Olacak Mı?](#) yazısında bulunmaktadır.

IQ Mundus Inteligibilis'te midir, Mundus Sensibilis'te midir? Yoksa
Yok mudur?

7. Kant'ın yazdıklarının Almancasıyla İngilizce çevirileri birbirine benzemez. Almancasını takiben Hegel'lerin, Marx'ların, Nietzsche'lerin yazdıkları gelmiştir, İngilizce çevirisinden Bertrand Russel gibiler çıkmıştır. Almancasıyla Kant'ın yazdıkları altüst edici düşünmelere varmışken, İngilizcede Kant yapısalcı ve mekanik düşünmenin idealist "*pioneer*"ı (öncüsü) oluvermiştir.